

Naslov članka/Article:

Podpora dvojno izjemnim učencem v šoli

Support for Twice-exceptional Students in School

Avtor/Author:

Biserka Lep

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vzgoja in izobraževanje 1-2/2020, letnik 51

ISSN 0350-5065

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2020

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/vzgoja-in-izobrazevanje/>

PODPORA DVOJNO IZJEMNIM UČENCEM V ŠOLI

Support for Twice-exceptional Students in School

IZVLEČEK

Želeli smo raziskati načine, kako podpreti dvojno izjemne učence v procesu učenja, ter vzpostaviti konstruktivno sodelovanje med učitelji in drugimi strokovnimi delavci ter starši. Cilj je bil oblikovati varnejše psihološko okolje za dvojno izjemne učence, tako v primeru socialne vključenosti kot emocionalne razbremenitve frustracij. Šele to je pogoj, da lahko učenec deluje v skladu s svojimi sposobnostmi. Pri tem je bistvenega pomena, da je omenjena dodatna strokovna pomoč in podpora pravilno usmerjena in izvajana. Znanje učiteljev je bilo treba nadgraditi tako na področju dvojne izjemnosti oz. razumevanja te specifičnosti za funkcioniranje učenca v šoli kot za osvetlitev pomena posameznih primanjkljajev, ovir ali motenj, ki so lahko v različnih kombinacijah bistveno zahtevnejše za organizacijo in izvajanje samega pouka v razredu. Rezultat dvoletnega dela je bil uresničen vsaj delno, ker so učenci praviloma dosegali boljši učni uspeh, ob boljšem počutju v šoli so poročali tudi o boljših medvrstniških odnosih, ki pa so nihali od dobrih do zopet konfliktnih. Pomembna razlika je bila v tem, da smo ob vsaki novi težavi, ki smo se je lotili in jo reševali, krepili spoznanje, da je rešljiva, in krepili zaupanje, da jo zmoremo preseči.

Glavne besede: dvojno izjemni, individualizirani program, razširjena strokovna skupina

ABSTRACT

We wanted to explore ways of supporting twice-exceptional students in the learning process as well as developing a constructive cooperation of teachers with other professionals and parents. The objective was to create a safer psychological environment for twice-exceptional students both in terms of social inclusion and emotional relief and releasing of frustrations, which is the necessary condition for them being able to perform according to their abilities. In doing so, it is crucial that this additional professional assistance and support be directed and executed appropriately. Teacher knowledge in the area of twice-exceptionality needed to be upgraded in terms of understanding the specifics in order to enable the functioning of twice-exceptional students in school and emphasize the importance of individual gaps, obstacles or disorders that can be, in different combinations, much more challenging in organizing and implementing classes in the classroom. The result of the two-year work was at least partially realized with students mostly achieving better learning outcomes, having a better school experience and improving their relationships with their peers, which, however, still regularly varied from good to conflicting. The only difference was that with every new problem that we tackled and solved, we strengthened our realization and our confidence that it can be solved.

Keywords: twice-exceptional, individualized programme, expanded professional group

UVOD

Letošnji Nobelov nagrajenec za kemijo John B. Goodenough je dislektik (Dyslexic Library, 2019). Šolal se je v štiridesetih letih 20. stoletja, ko se še ni govorilo in raziskovalo na področju specifičnih učnih težav in nevroznanost ni dokazala nevroznanosti. Njegov oče mu ni hotel plačati študija, ker študij ni za »retardirane« otroke. Pravi, da se je za sprejemni izpit na univerzo naučil uporabno brati in pisati, saj je želel, kot njegov starejši brat, študirati. Namenoma je izbral matematiko in fiziko na Univerzi Yale, saj se je zavedal, da ne bo zmožl predmetov, ki zahtevajo veliko pisanja in branja. Še danes ima težave pri branju in pisanju. Po drugi svetovni vojni se je kot vojni veteran iz druge svetovne vojne udeležil programa za vojne veterane na področju matematike in fizike in postal raziskovalec na

MIT, kasneje predavatelj anorganske kemije na Univerzi Oxford.

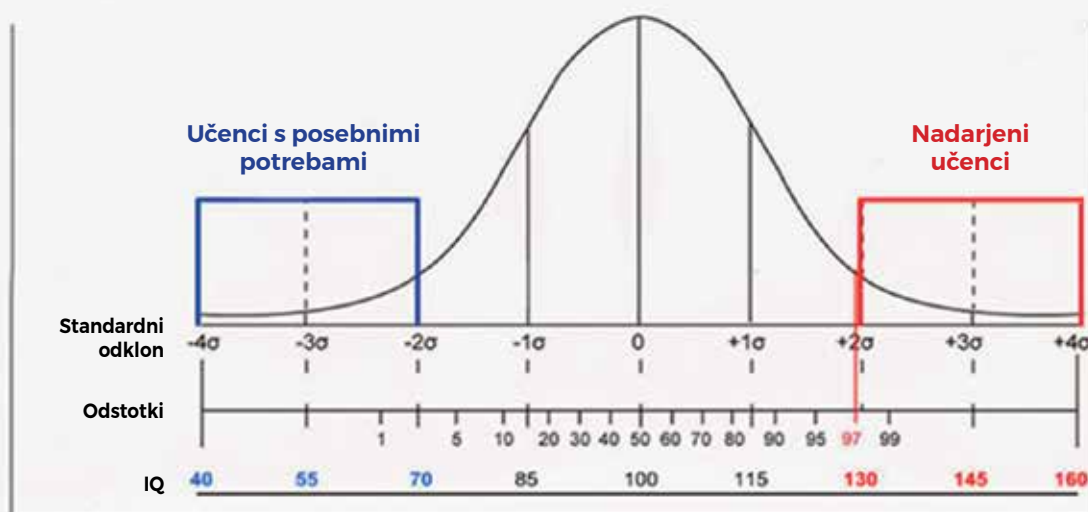
Dvojno izjemen je torej učenec, ki je kljub svojim posebnim potrebam, ki ga v procesu učenja bistveno ovirajo, tudi nadarjen oziroma je učenec z visokimi intelektualnimi potenciali in/ali talenti. V širši definiciji sem prištevamo še učence iz depriviligiranega okolja, begunce itd.

Če bi njihove posebnosti v času šolanja, ki morajo biti upoštevane, da ne naletijo na nepremostljive ovire, izrazili v obliki formule, bi to zapisali tako:

$$2i = 3r$$

Dvojno izjemni učenci = raziskovanje na treh področjih

DVOJNO IZJEMNI UČENCI - PRIKAZ NA GAUSSOVI KRIVULJI

Dvojno izjemni učenci (2i) so učenci, ki zaradi svojih nadpovprečnih intelektualnih zmožnosti potrebujejo vključitev v različne dejavnosti za nadarjene učence.

Vir: <http://gilbertgifted.blogspot.com/2014/04/asynchronous-development.html>

► SLIKA 1: Prikaz dvojne izjemnosti učencev na Gaussovi krivulji

Razumevanje dvojno izjemnih terja raziskovanje na treh področjih: na področju izobraževanja nadarjenih učencev, na področju izobraževanja otrok s posebnimi potrebami in kombinacijo obojega (Twice-Exceptional Newsletter, 2017). Samo tako lahko podpremo njihov razvoj in upravičeno pričakovani napredek.

Za vse vizualne tipe, ki imajo najraje slikovno gradivo, je dvojna izjemnost teh učencev vidna na Sliki 1.

POGOSTOST DVOJNE IZJEMNOSTI V POPULACIJI OTROK S POSEBNIMI POTREBAMI

Baum in Owen sta že leta 2004 navajala, da je predvidoma med 3 % in 5 % dvojno izjemnih otrok. Vendar gre za oceno, ker je ena izmed težav pri identifikaciji dvojno izjemnih dejstvo, da mnogi niso prepoznani niti kot učenci s posebnimi potrebami niti kot nadarjeni. Vsaj ne v prvih letih šolanja. Njihovo funkcioniranje je lahko povprečno, kajti visoke sposobnosti lahko zakrijejo primanjkljaje, ovire oz. motnje, ki pa tudi niso identificirani. Mnogi nadarjeni učenci namreč spontano razvijajo strategije, kako prikrivati primanjkljaj. Pri drugih se zaradi pogostih frustracij začnejo kazati sekundarni znaki primanjkljajev oz. motenj v obliki čustvenih in/ali vedenjskih motenj.

Trail (2010, po Mc Callum idr., 2013) poroča o pojavljanju dvojno izjemnih učencev med učenci s posebnimi potrebami v obsegu med 2 % in 7 %. Pogostost je odvisna od spodnje meje identifikacije nadarjenosti (v Sloveniji je to IQ 120) v posameznih državah in v vseh študijah ni enaka. Primanjkljaji učencev vplivajo v testni situaciji tako, da znižujejo njihov skupni rezultat na psihodiagnostičnih preizkusih. Bolj ko je pri posamezniku razvita sposobnost abstraktnega mišljenja, »laže« razvija strategije, ki

prikrijejo dejanske probleme pri usvajanju in izkazovanju znanja. Zato je »napaka« pri ugotavljanju morebitne dvojne izjemnosti pri učencih v takšnih primerih manjša, če se odločimo, da bomo učenca prepoznali kot dvojno izjemnega, kot pa če bi njegove visoke intelektualne potencialne prezrli.

Montgomery meni, da bi morali vsem dvojno izjemnim učencem pri določanju njihovih potencialov dodati še 10 IQ-točk (2013), zato da se omili vpliv učencevih šibkih področij na skupni rezultat in da je posledično končna ocena njegovih intelektualnih potencialov bolj realnejša.

Montgomery (2013) govori o dveh vrstah izjemnosti, ki pa ju ne ločuje, ampak ju uporablja hkrati. Kadar je učenec nadarjen in hkrati učenec s posebnimi potrebami, je dvojno izjemen. Ker pa se dokaj pogosto dogaja, da imajo otroci s posebnimi potrebami hkrati več težav na več področjih (npr.: primanjkljaji na posameznih področjih učenja in govorno-jezikovne motnje, ali Aspergerjev sindrom in ADHD), govori o otrocih z dvojno/multiplo izjemnostjo. Oba pojma uporablja skupaj kot double and multiple exceptionality (DME). Za učence z več primanjkljaji, ovirami ali motnjami, ki imajo hkrati tudi visok intelektualni potencial, je nudenje pomoči in vzpodbude ter razvijanje učenčevih močnih področij v času šolanja še toliko bolj zahtevno in hkrati nujno.

Podatka za Slovenijo nimamo, je pa možno sklepati, da je okoli 5 % učencev, ki so usmerjeni, dvojno izjemnih (Lep, 2015). Na eni izmed komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami v Mariboru je bila narejena dvoletna analiza vseh usmerjenih otrok in pokazalo se je, da je 5 % učencev dvojno izjemnih v vsakem koledarskem letu. Seveda pa podatka na moremo posplošiti.

Še vedno v laični javnosti velja, da so posebne potrebe in nadarjenost dva različna ekstrema, ki sta nezdružljiva.

Dezinformacije, ki so še vedno prisotne v vsakdanjem življenju in šolski praksi, je M. Postma (2018), direktor SENG (Supporting Emotional Needs of the Gifted), povzel v štirih mitih. Je tudi oče dvojno izjemnih otrok, zato ga le-ti ne zanimajo le profesionalno, temveč tudi osebno.

Mit 1: Učenci ne morejo biti oboje hkrati, se pravi nadarjeni in učenci s posebnimi potrebami.

Ugotavlja, da je znanje o potrebah nadarjenih učencev med učitelji (v ZDA) zelo pomanjkljivo, o dvojno izjemnih pa pogosto ne vedo, da sploh obstajajo. To nepoznavanje je treba tako med učitelji in strokovnimi delavci v šolah kot med starši in drugimi strokovnjaki, ki se ukvarjajo s šolajočo mladino, odpraviti. Treba je povečati znanje in zavedanje o tem problemu, in sicer s pomočjo strokovnih revij, knjig, člankov ter novih raziskav s področja nevroznanosti, ki dokazujejo, da je povezanost nevronov pri dvojno izjemnih učencih drugačna kot pri normativnih (povprečnih) učencih.

Mit 2: Vsi dvojno izjemni učeni so enaki.

To prepričanje ne bi moglo biti bolj napačno. Asinhronost razvoja je pri teh učencih pravilo in ne izjema. Ti učenci ne uporabljajo enakih strategij za spoprijemanje s težavami, njihova področja nadarjenosti so različna in tudi področja posebnih potreb so različna. So dobesedno posebni. Učenci so lahko usmerjeni zaradi dolgotrajne bolezni, ADHD, čustvenih težav, primanjkljajev na posameznih področjih učenja, Aspergerjevega sindroma itd. Prav tako je njihov intelektualni potencial različen v razponu od nadpovprečnih sposobnosti do izjemno visokih sposobnosti. Njihova zmožnost in kapaciteta spoprijemanja z zahtevami, stresom, frustracijami je prav tako različna. Tako nastane zelo raznolika skupina dvojno izjemnih učencev, ki niso enaki v ničemer drugem kot v tem, da imajo posebne potrebe in so hkrati nadarjeni. Za starše in za izobraževanje je pomembno, da se razvija zavedanje o nujnosti individualnega pristopa tako za učno kot za socialno-emocionalno področje. Od tega je namreč odvisno, ali se spirala šolskega (ne) uspeha, njihove naravne čezmerne vzdražljivosti živčnega sistema in emocionalnega opolnomočenja vrti navzdol ali navzgor.

Mit 3: Dvojno izjemni učenci so tako bistri, da ne potrebujejo pomoči.

Ti učenci praviloma prejemajo podporo na njihovih šibkih področjih in vsa pomoč je usmerjena v to smer. Specialni pedagogi, socialni pedagogi, logopedi po navadi malo vedo o nadarjenih, njihovem delovanju in potrebah. Zato se pri dvojno izjemnem otroku tudi ne osredotočajo na njegova močna področja. Takšen pristop pa je povsem napačen in učence spravlja še v večjo stisko in frustracije. Le-to pa lahko vodi v apatijo ali še huje, v panične napade, fobije, anksioznost in depresijo. Vsa skrivnost je v primerni podpori, razumevanju staršev, učiteljev, strokovnjakov tako v šoli kot zunaj nje. Ustrezna podpora je za uspešnost učenca, študenta najpomembnejša in edina lahko vodi do oblikovanja odrasle funkcionalne osebe.

Mit 4: Dvojno izjemni so le leni ali pa imajo vedenjske težave.

Bolj ko dvojno izjemni odraščajo, bolj jim postaja jasno, da niso takšni kot sovrstniki. Da so drugačni. To povečuje občutek stresa, saj se skušajo prilagajati tako skupini vrstnikov kot zahtevam učnega okolja. Ker jim ne uspeva, se raven frustracije povečuje, kar lahko vodi do vedenjskih težav, ki so v šolskem okolju sankcionirane. Lahko pa vodi do nezmožnosti obiskovanja pouka, porušenega samovrednotenja in celo opustitve obiskovanja pouka. Taki otroci potrebujejo pomoč in razumevanje, podporo na razvijanju svojih močnih področij in izkušnje uspešnosti, ki so rezultat njihovega lastnega vloženega dela.

DVOJNO IZJEMNI V OSNOVNOŠOLSKEM IZOBRAŽEVANJU

Nadarjeni učenci, ki imajo tudi ugotovljene posebne potrebe, imajo v šolah odločbo in vsaj nekaj pomoči in podpore. Vprašanje pa je, kdaj so njihove posebne potrebe in visoki intelektualni potenciali odkriti. Zanje velja enako kot za vse učence s posebnimi potrebami, in sicer da so zgodnja intervencija, pomoč in podpora bistvenega pomena, saj le tako ne pride do negativnih izkušenj, ki so lahko travmatične, do nizke samopodobe in še nacepljenih sekundarnih težav, kot so na primer vedenjske in ali čustvene težave. Strokovno pomoč poiščejo praviloma v zadnjem triletju osnovnošolskega izobraževanja (Božič, 2015), ko se povišajo zahteve v šoli in pritiski odraslih na učenca. Težave se po navadi pojavljajo že pred tem, poslabšujejo duševno zdravje učenca ter posledično vplivajo na kakovost odnosov tako doma kot v šolskem okolju.

Njihove intelektualne zmožnosti jim namreč omogočajo, da svoje primanjkljaje ali ovire »skrivajo«, vse dokler lahko obvladujejo učno snov na zadovoljivem nivoju. Spontano si »pomagajo« z različnimi strategijami, zato njihovi primanjkljaji v procesu učenja dolgo niso vidni in prepoznani.

Dlje ko trajajo frustracije, več posledic lahko pustijo na funkcioniranju učenca. V skrajnih primerih nekateri učenci ne želijo več hoditi v šolo in se s starši soočijo še z eno oviro: obiskovanje različnih strokovnjakov (zaradi glavobolov, trebušnih krčev, slabega počutja, paničnih napadov, znakov depresije, čustvenih izbruhov), ki povedo, da z medicinskega vidika ne ugotavljajo posebnosti, ali pa so pred dilemo, ali naj se odločijo za šolanje na domu.

V Sloveniji se o dvojni izjemnosti vedno več piše, raziskuje in debatira na različnih izobraževanjih in v strokovnih revijah. Učitelji predstavljajo primere dobre prakse (Ruše, 2018, 2019, izobraževanja v okviru centra za raziskovanje in spodbujanje nadarjenosti CRNS na PEF UL, ponedeljkova izobraževanja na ZRSŠ OE Maribor), kar je izjemno pomembno, saj razumevanje učitelja učencu šele omogoča, da se lahko s svojo različnostjo uspešno spoprijema s pomočjo učitelja/-ev. Na vseh svetovnih konferencah o nadarjenih je posebna sekcija namenjena dvojno izjemnim učencem, omenimo le dve: ECHA (European Council for High Ability) 2018, 2020, in WTGTC World Council for Gifted and Talented Children, 2017, 2019. V ZDA leta 2020 organizirajo več konferenc samo za dvojno izjemne

učence; ponudbo si lahko ogledate na naslednjih spletnih straneh: <https://www.milestones.org/events/2018/03/10/twice-exceptional-conference-exceptional-in-two-ways-understanding-supporting-connecting-gifted-students-who-have-learning-needs>, <https://education.wm.edu/centers/cfge/profdev/conferences/2e/index.php>.

Na tej spletni strani pa so navedene vse konference o dvojno izjemnih učencih v letu 2020 po mesecih: <https://www.hoagiesgifted.org/conferences.htm#2020>.

V ZDA že 30 let izhaja spletna revija 2e Newsletter.

RAZVOJNA NALOGA RAZSODNA IN REZULTATI DVOLETNEGA INTENZIVNEGA SODELOVANJA

Od 2016 do 2018 smo v delu razvojne naloge »Razvijanje in preizkušanje sodobnih organizacijskih in didaktičnih pristopov za delo z nadarjenimi v osnovni šoli in srednji šoli (RAZSODNA)« sodelovali tudi šolski svetovalni delavci, učitelji, izvajalci dodatne strokovne pomoči, starši, učenec in svetovalka iz Zavoda RS za šolstvo.

Usmerjanje otrok s posebnimi potrebami je od leta 2003 preneseno na ZRSŠ. V teh letih je postala za učence s posebnimi potrebami že ustaljena praksa, da se izvajajo dodatna strokovna pomoč in prilagoditve ter se opravi evalvacija na koncu vsakega šolskega leta oziroma po potrebi tudi med šolskim letom.

Bistveno vprašanje pa je, ali je omenjena pomoč oz. podpora pravilno usmerjena in izvajana. Kajti vsakršna pomoč, ki ni ciljana usmerjena, ni niti dobrodošla, čeprav je lahko dobronamerna. Za doseganje pričakovanih rezultatov učenja mora biti pomoč pravilno strukturirana, izvajana in podporna ter se ne sme osredotočati le na učne cilje, temveč tudi na ustvarjanje podpornega okolja za učenca, kamor spadata socialna vključenost in emocionalna sprejetost.

V razvojni nalogi smo raziskovali različne pristope, kako podpreti dvojno izjemne učence pri njihovem razvoju, vzpostaviti konstruktivno sodelovanje med učitelji in drugimi strokovnimi delavci ter starši. Namen je bil vzpostaviti varnejše psihološko okolje učencem, tako v primeru socialne vključenosti kot emocionalne razbremenitve frustracij. Pred začetkom so starši dveh učencev sporočali, da njihova otroka ne želita več hoditi v šolo in imajo zjutraj velike težave pred odhodom od doma, zato so že precej obupani.

Preden smo začeli z obravnavo, smo se že pred uvodnim sestankom strinjali, da je sodelovanje prostovoljno in privolitev ter začetek dela sta bila pogojena tudi s privolitvijo učenca. Člani tako razširjene strokovne skupine za pripravo in izvajanje Individualiziranega programa za dvojno izjemne učence so bili, seveda, tudi učenci sami. Vsi so bili učenci zadnjega triletnega devetletke oziroma eden je bil še učenec 6. razreda. Le eden od učencev se je odločil za sodelovanje na skupnih evalvacijskih srečanjih, ki se jih je redno udeleževal skupaj s starši.

V času trajanja razvojne naloge so se spreminjala stališča staršev do dela v šoli in do strokovnih delavcev ter stališča učiteljev do »problematičnih« učencev. Učenci so pridobivali pozitivne izkušnje in postopoma so učitelji in starši poročali, da je vidna sprememba tako v šoli kot doma. Za začetek je staršem pomenilo največ, da njihovi otroci niso več odklanjali obiskovanja pouka in da se niso vsako jutro srečevali s prošnjami ali izsiljevanjem svojih otrok, da ne gredo v šolo.

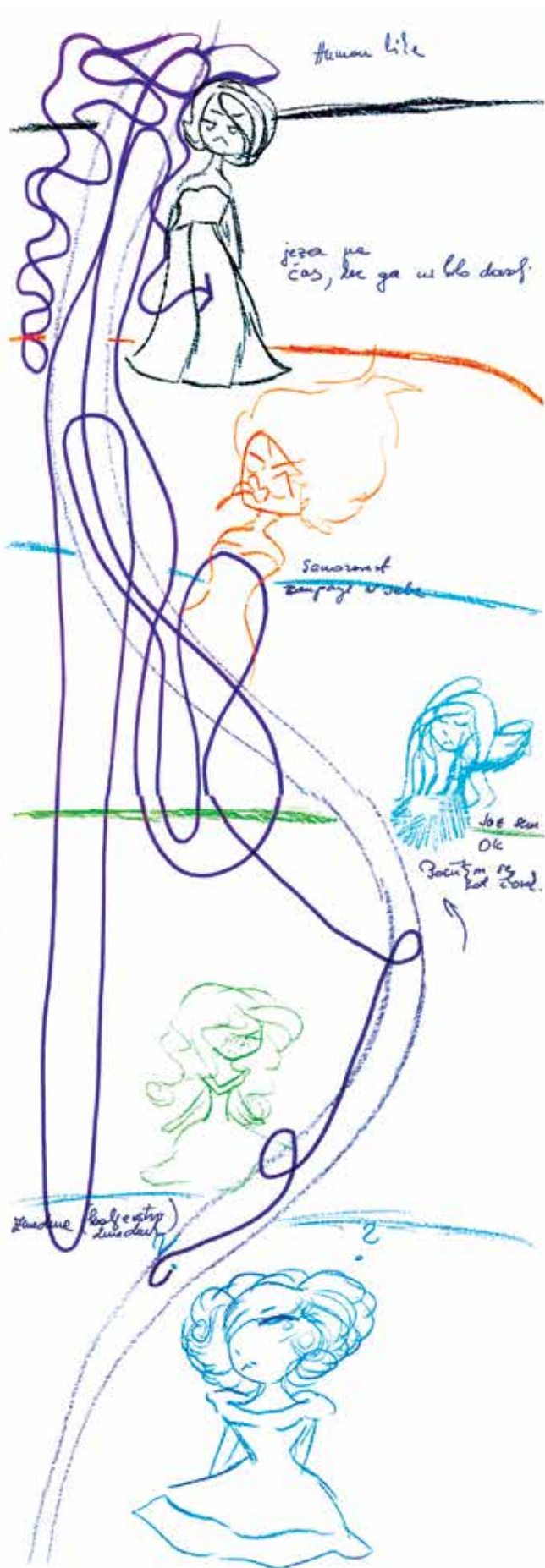
V anketnem vprašalniku so starši navedli, da imajo pri tako organiziranem delu več vpogleda v delo svojih otrok in da sta komunikacija in izmenjava informacij bolj sprotni. Zato so bolj pomirjeni in se tudi doma lažje spopadajo s stresnimi situacijami. Menijo, da je takšna izmenjava informacij ključna za organiziranje dela, ki je v dobrobit otroku oziroma učencu. Predlagali so mesečna srečanja in izmenjavo informacij.

Učitelji in strokovni delavci so v anketi navedli, da vidijo največjo vrednost tako organiziranega dela v tem, da se pogovarjajo, izmenjujejo izkušnje in da je vsekakor stekla boljša komunikacija med učitelji, ki poučujejo učenca. Nekateri so navajali, da si želijo čim manj vpletenosti staršev, drugi, da v navzočnosti staršev na evalvacijskih sestankih vidijo prednost, ker so potem starši bolj motivirani za sodelovanje. O sami navzočnosti svetovalke iz ZRSŠ so bila mnenja prav tako deljena. Nekateri so menili, da je nujno poznavanje učenca in bi bilo potrebno prisostvovanje pri pouku. Svetovalka na sestankih ni posebej podarjala, da pozna vse starše in učence, le da učenci niso bili spremljani med poukom. Več staršev se je najavilo in oglasilo na naši enoti na pogovor, ker je bila potreba po razjasnitvi nekaterih bistvenih vprašanj, s katerimi so se soočali kot starši dvojno izjemnega otroka, tako velika, da so izrabili ponujeno priložnost.

Posamezni učitelji so izrazili tudi razočaranje, ker svetovalka ni pripravila konkretnih navodil in napotkov. Menili so, da ne delajo nič drugače kot prej, navedli so, da je le vezni člen med šolo in starši in da je s tem v neprijetnem položaju. Vloga svetovalke pa je ravno povezovanje med (pogosto) dvema nasprotnima poloma, ki sta prepričana, da oba delujeta v dobro otroka oziroma učenca, le da je s stališča staršev premalo narejenega v šoli in s stališča učiteljev premalo narejenega doma. Ko učitelji spoznavajo težave staršev, ki jih imajo doma, in starši spoznavajo težave učiteljev pri pouku, lahko šele nastane dobra osnova za razumevanje in vzajemno sodelovanje.

Nekateri pa so navajali, da je svetovalka podala dodatne smernice za pripravo individualiziranega programa in za nadaljnje delo z učencem, da je bilo več informacij o funkcioniranju učenca z določeno diagnozo oziroma primanjkljajem oviro ali motnjo, da so bile podane nove ideje in predloženi predlogi za delo, da je njena navzočnost terjala večjo poglobitev in zavzetost tako učiteljev kot staršev, da je pomemben tudi občutek, da je nekomu mar, s čim se učitelji spopadajo pri vsakodnevnem delu.

Z izboljšanjem stanja smo bili šele na delu poti, saj je vsako izboljšanje spodbudilo večja pričakovanja in je bilo treba poudarjati, da nismo skupaj zato, da se težave rešijo, ker to ni možno, ampak da se naučimo s težavami spopadati in jih reševati ter ob tem upoštevati učenčeve legitimne specifične potrebe.

► SLIKA 2: Grafični prikaz počutja učenke ob začetku in proti koncu razvojne naloge

Pri dvoletnem delu smo morali pri različnih učencih poiškati različne rešitve. Pri nekaterih učencih se je dodatna strokovna pomoč v obsegu in izvajalcu ohranila, pri drugih se je spremenila, ker je bila sprememba nujna. Včasih pozabljamo na pomemben dejavnik pri izvajalcih dodatne strokovne pomoči – kompatibilnost izvajalcev in učenca namreč ni vedno sama po sebi umevna. Pa na tem mestu sploh ne omenjamo profesionalnosti strokovnih delavcev, ker ta ni bila vprašljiva.

V literaturi je zaslediti, da pri učencih, ki so dvojno izjemni, proces izboljšanja traja od 6 do 9 mesecev, šele takrat so rezultati vidni pri šolskem delu in se opazijo tudi v vsakodnevnem funkcioniranju učenca v šoli in doma.

Jasna Cvetković-Lay (2014) je ustanoviteljica Centra za spodbujanje nadarjenih otrok »Bistrič« v Zagrebu. V programe za nadarjene otroke vsako leto sprejmejo tudi tri ali štiri dvojno izjemne učence. Pri svojem preventivnem delu ugotavljajo, da je njihov program še posebej pomemben za dvojno izjemne učence, ker je pojavljanje vedenjskih motenj pri njih zelo pogosto. Izkušnje pri delu so jim pokazale, da ti otroci šele po 10 mesecih intenzivnega druženja v delavnicah, kjer so med sebi enakimi in v manjših skupinah, začnejo spreminjati svoje vedenje, saj imajo izbiro, da počnejo tisto, kar jim je zanimivo in dovolj zahtevno. Spremembe v vedenju opazijo najprej v delavnicah, kasneje jim o njih sporočajo tudi starši, včasih pa tudi učitelji.

Primer doživljanja spremembe pri učenki, vključeni v naše aktivnosti, izraža risba na levi.

Morda terjata Slika 2 in uporaba barv nekaj razlage. Gledamo jo od spodaj navzgor. Modra je barva žalosti in jo uporabljala za čas, ko je bila zmedena in žalostna. S pozitivnimi izkušnjami je pridobivala na samozavesti, začela je zaupati vase in na koncu se počuti kot človek (»human like«, kot je zapisano na vrhu). Najvišji, zadnji dekliški lik je narisana v črni barvi, ker je to njena najljubša barva.

Na temelju našega skupnega dela in izkušenj predlagamo naslednja priporočila za vse šolske strokovne time, kadar pripravljajo in izvajajo individualizirani program za dvojno izjemne učence:

1. Treba se je dogovoriti za redna evalvacijska srečanja vsaj na dva meseca, še bolje vsak mesec, kasneje pa ob ocenjevalnih obdobjih. Pomembno je namreč, da se učitelji in celotna strokovna skupina sproti seznanjajo z napredkom otroka in opažanji staršev. Pomembna je tudi sprotna informacija staršem, kaj učitelji menijo o uspešnosti posameznih prilagoditev, ki pri vseh predmetih niso enake.
2. Učitelji morajo biti dobro seznanjeni z učenčevimi težavami, zaradi katerih je bil usmerjen. Ni namreč vseeno, ali gre za primanjkljaje na posameznih področjih

učenja, za učenca s čustvenimi motnjami, ali za Aspergerjev sindrom, ali za kombinacijo več motenj, kar kompleksnost funkcioniranja otroka še povečuje. Znanja in prebrana mora biti vsaj temeljna literatura, med sestanki pa večkrat poudarjeno, kaj je otrokova težava, pri čem lahko in moramo vplivati in se osredotočiti na pozitivne vidike vplivanja ob napredku učenca.

3. Evalvira se tudi delo odraslih, ne le učenca. Da skupaj spoznavamo, kaj se najbolje obnese, katere prilagoditve in podporne strategije dajejo dobre rezultate. Preizkusijo jih lahko tudi učitelji preostalih predmetov. Za učitelje, ki pa še niso spremenili svojega pogleda na učenca, svojega odnosa do učenca ali svojega dela, pa velja, da jih je treba spodbuditi k iskanju in izvajanju le-tega. In to s pomočjo kolegov, ki to že zmorejo, pa kljub temu še vedno iščejo nove rešitve.
4. Sodelovanje s starši naj ne bo le spoštljiva komunikacija, saj imajo starši lahko veliko dobrih idej, kako pomagati otroku, na sestanku pa jih je treba prevetriti, pogledati, kaj je možno uresničevati v šolskem okolju in česa ne moremo. Morda pa je možno upoštevati ideje pri delu v interesnih dejavnostih, obogatitvenih programih, dodatnem pouku itd.
5. Cilji morajo biti postavljeni realno in najprej le za eno področje nadarjenosti/talenta, šele kasneje dejavnost razširimo na več področij, če je to potrebno, in skupaj ocenimo, ali učenec to sploh zmore. In če seveda sam želi, kar pa po navadi sploh ni težava. Pri tem moramo biti zelo pazljivi, da ne pride do preobremenitve učenca, saj ima slabih izkušenj že (pre)več.
6. IP za dvojno izjemne učence zmore uresničevati le razširjena strokovna skupina, ki vključuje tudi učitelje, ki niso izvajalci dodatne strokovne pomoči, ampak je njihov predmet učenčevo močno (interesno) področje. Vključeni morajo biti starši in učenec sam, če se takšnega sodelovanja želi udeležiti. Lahko pa je zanj preveč obremenjujoče, zato ostajamo na nivoju predloga, ne na nivoju zahteve ali pričakovanja.

Opravljen Nacionalna evalvacijska študija (Vršnik Perše, 2016) je razkrila, da izvajalci dodatne strokovne pomoči manj uporabljajo metode, vezane na specialnopedagoško pomoč, npr. metode, vezane na rehabilitacijo in kompenzacijo motnje. Dodatna strokovna pomoč je torej vezana pretežno na učno pomoč učencem, ki jo samo izvajajo različni strokovnjaki. Za opolnomočenje otroka za nadaljnje izobraževanje in življenje pa je ravno takšen pristop neustrezen, saj bi moral biti eden izmed ciljev dodatne strokovne pomoči za premagovanje primanjkljajev, ovir ali motenj učenje kompenzacijskih tehnik, namenjen bi moral biti zmanjševanju vpliva primanjkljajev na učni proces učenca ter spoznavanju njegovih močnih in šibkih področij.

SKLEP

Za zaključek navajam pesem deklice, v kateri je izrazila svojo potrebo po razumevanju okolja. Ne glede na to, kakšne so naše potrebe in kako je naše funkcioniranje različno od nevrotipičnega (povprečnega) socialnega okolja, vsi potrebujemo razumevanje, si želimo sprejetosti in občutka, da pripadamo.

V svoji novi knjigi *Teaching gifted children with special educational needs* (2015) Diane Montgomery sklene, da izobraževanje po vsem svetu potrebuje preureditev v smeri konstruktivističnega pristopa k poučevanju. V prihodnosti bodo vodilne tiste šole, ki že zdaj zmorejo zadovoljiti potrebe dvojno izjemnih učencev.

Torej ne govorimo več o individualizirnem programu, temveč o personaliziranem programu izobraževanja. Tega je zagotovo zahtevnejše izvajati, zato sta vključenost in angažiranost različnih strokovnjakov toliko bolj razumljivi, lahko pa tudi pričakovani.

Only a human

I'm only a human
who needs love,
I'm only a child
who has to be trusted,
I'm a living being
who can be hurt,
who can be loved,
I only need people
whom I can trust,
who can love me
for who I am,
I only need someone
who will understand.

VIRI IN LITERATURA

Baum, S. M., Owen, V. S. (2004). To be gifted & learning disabled: strategies for helping bright students with learning & attention difficulties. Mansfield center Conn: Creative Learning Press.

Božič, J. (2015). Emocionalni in prilagoditveni problemi nadarjenih otrok in mladostnikov s specifičnimi učnimi težavami. V: Z. Pavlovič (ur.), *60 let podpore pri vzgoji, učenju in odraščanju – Zbornik strokovnega simpozija ob 60-letnici Svetovalnega centra*. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše 361–371.

Bracamonte M. (2010). 2e students: Who They Are and What They Need, Twice-Exceptional Newsletter, Issue 39, March/April 2010, 3–9.

Cvetković-Lay, J. (2014). Vključevanje dvojno izjemnih otrok v program delavnic centra »Bistič«. Pedagoška revija za predšolsko vzgojo in prvi triletni, EDUCA, 5/6, 57–68.

Dyslexic Library (2019): <https://dyslexiclibrary.com/2019/10/09/2019-nobel-prize-winner-in-chemistry-also-taught-himself-to-read/>.

Lep, B. (2015). Prepoznavanje dvojno izjemnih učencev na komisiji za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami. V: Šolsko svetovalno delo, XIX, 1/2, 24–32.

Mc Callum, R. S., Bell, S. M., Coles, J. T., Miller, K. C., Hopkins, M. B., Hilton-Prillhart, A. (2013). A Model for Screening Twice-exceptional Students (Gifted With Learning Disabilities) Within a Response to Intervention Paradigm, Gifted Child Quarterly, Special Issue: Twice-Exceptionality, str. 209–222. <http://gcq.sagepub.com/content/57/4/207.refs> (dostopno 18. 2. 2015).

Montgomery, D. (2013). Dual and Multiple Exceptionality (DME). V: Strokovni posvet za socialne in rehabilitacijske pedagoge, učitelje ter druge strokovne delavce v izobraževanju. Nadarjeni učenci

s posebnimi potrebami. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Center za raziskovanje in vzpodbujanje nadarjenosti.

Newitt, S. (2014). Asynchronous Development, <http://gilbertgifted.blogspot.com/2014/04/asynchronous-development.html> (dostopno 20. 12. 2019).

Montgomery, D. (2015). Teaching gifted children with special educational needs: supporting dual and multiple exceptionality. Routledge.

Postma, M. (2018). The 2E Student: damaging myths. <https://sengifted.eu/the-2e-student-damaging-myths/> (dostopno 4. 1. 2020).

IZ ZALOŽBE ZAVODA RS ZA ŠOLSTVO

Formativno spremljanje v podporo učenju

Priročniki po predmetih in področjih

Formativno spremljanje kot podpora učencem
s **POSEBNIMI POTREBAMI**

Formativno spremljanje
na **RAZREDNI STOPNJI**

Formativno spremljanje
pri **MATEMATIKI**

Formativno spremljanje
pri **ZGODOVINI**

Formativno spremljanje pri delu
SVETOVALNIH DELAVCEV

